

Fra bekymring til handling i arbejdet med unge og radikalisering

Stine Finne Jakobsen og Steffen Jensen
2011

RCT
Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre
Borgergade 13 • 1300 København K
Tel +45 33760600 • rct@rct.dk • www.rct.dk

RESUME	2
1. INDLEDNING	3
2. CENTRALE BEGREBER OG METODE.....	4
2.1 <i>Centrale begreber</i>	4
2.2. <i>Metode</i>	4
3. ANALYSE	5
3.1. <i>Interviewpersonerne</i>	5
3.2 <i>Bekymring for ekstremisme og radikalisering</i>	7
3.3 <i>Fra bekymring til handling</i>	9
3.4 <i>Refleksioner bag indsatser over for individer og grupper</i>	9
3.5. <i>Alliancepartnere</i>	11
4. KONKLUSION	13
APPENDIKS 1 – LISTE OVER INTERVIEWS	14
APPENDIKS 2 – INTERVIEWGUIDE	14

Resume

Denne undersøgelsesrapport analyserer begrebsmæssige og sproglige forhold i relation til medarbejderes erfaringer med bekymringer og indsatser overfor unge, der blev opfattet som sårbare over for eller påvirkede af ekstremisme og radikaliserings. Den komplimenterer de mere praksisorienterede læringspunkter, der er præsenteret i Integrationsministeriets publikation "14 eksempler fra arbejdet med radikaliserings" (Se publikationen på www.nyidanmark.dk/demokrati). De to publikationer er skrevet på baggrund af et kvalitativt forskningsprojekt udført af RCT som en del af Integrationsministeriets treårige pilotprojekt "Afradikalisering – målrettet intervention" støttet af Europakommissionen.

Denne rapport søger at fremstille, hvordan medarbejdere i deres daglige arbejde reflekterer over bekymrende adfærd hos unge, og hvordan det politiske mandat om øget fokus på forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings forhandles lokalt. Rapporten præsenterer forhold, fremmet i analysen af medarbejderes overvejelser og handlinger, der er vigtige at overveje og adressere i forebyggende indsatser rettet mod unge og radikaliserings.

- Begreberne radikaliserings og ekstremisme bliver kontinuerligt forhandlet, og der er ikke enighed om, hvad de dækker. Det er således meget forskelligt, hvad medarbejdere med ungekontakt opfatter som bekymrende og hvordan en bekymring håndteres. Derfor er det vigtigt at medarbejdere med ungekontakt kontinuerligt diskuterer begreberne i deres faglige netværker.
- Forskningsprojektet viser, at medarbejderne forholder sig aktivt til udfordringen med at tage en bekymring alvorligt uden at overdrive problemet. Således begynder bekymringer for børn og unge ofte som fagligt baserede intuitive bekymringer, men udmøntes derefter i en systematisk kortlægning af problemets omfang og natur og koordineret planlægning af mulig handling.
- I håndteringen af konkrete bekymringer for unge benytter medarbejderne allerede kendte professionelle netværk og værktøjer. Faglig identitet er således i praksis en af de vigtigste faktorer for, hvad medarbejderne opfatter som bekymrende, og hvordan de reagerer på en bekymring.
- I indsatserne optræder en række for medarbejderne vigtige strategiske partnere (familie, tidligere medlemmer af radikale miljøer og andre rollemodeller), men materialet viser at deres roller ofte opfattes som ambivalente. De har på den ene side indsigt. På den anden side opfattes de nogle gange som 'for tæt på', uden at dette ekspliciteres. Disse forestillinger skal konstant debatteres åbent, da mistro ellers kan underminere indsatsen.

1. Indledning

Begreberne 'radikalisering' og 'ekstremisme' bliver kontinuerligt forhandlet, og der er ikke enighed om, hvad de dækker. Det er derfor meget forskelligt, hvad medarbejdere med ungekontakt opfatter som bekymrende i relation til disse begreber, og hvordan en bekymring håndteres. Dette er den overordnede konklusion fra dette kvalitative forskningsprojekt, der er udført som en del af Integrationsministeriets treårige pilotprojekt "Afradikalisering – målrettet intervention" støttet af Europakommissionen.¹ Det forskningsspørgsmål, der blev søgt afdækket, var: Hvilke erfaringer har medarbejdere med ungekontakt med håndtering af bekymringer for ekstremisme og radikalisering?

Opgaven med forskningsprojektet var at identificere omkring 14 konkrete eksempler på, hvordan medarbejdere med ungekontakt i praksis har håndteret bekymringer for børn og unge, der blev opfattet som sårbare over for eller påvirkede af ekstremisme og radikalisering. Eksemplerne blev udvalgt på baggrund af, hvad medarbejderne selv opfattede som bekymringer for ekstremisme og radikalisering. De fleste interviewpersoner har direkte kontakt med børn og unge i deres arbejde, og enkelte arbejder som beslutningstagere på børne- og ungeområdet i de kommunale forvaltninger. Det er disse medarbejders erfaringer, som er grundlaget for de læringspunkter, der indgår som en del af forskningsprojektets resultater. Praksiseksemplerne kan læses i Integrationsministeriets publikation "14 eksempler fra arbejdet med radikalisering" (Se publikationen på www.nyidanmark.dk/demokrati).

Nærværende rapport komplementerer praksiseksemplerne ved at analysere begrebsmæssige og sproglige forhold i relation til medarbejdernes erfaringer med bekymringer og indsatser. Rapporten bygger på analyse af alt datamateriale indsamlet i forbindelse med forskningsprojektet og går således udover de 14 udvalgte praksiseksempler. Rapporten søger at fremstille, hvordan medarbejderne i deres daglige arbejde reflekterer over bekymrende adfærd hos unge, og hvordan det politiske mandat om øget fokus på forebyggelse af ekstremisme og radikalisering forhandles lokalt. Det har ikke været forskningsprojektets formål at uddrage en profil eller karakteristik af de børn og unge, bekymringen har drejet sig om, men derimod at undersøge medarbejdernes erfaringer, opfattelser og holdninger. Den karakteristik, der gives af de unge i rapporten, er uddraget af interviewene og reflekterer derfor medarbejdernes opdelinger og forståelser, som de optræder i det indsamlede datamateriale. Der kan derfor ikke generaliseres på baggrund af karakteristikken

Målgruppen for rapportens tværgående og sammenfattende refleksion over medarbejdernes praksis er beslutningstagere i de kommunale administrationer og andre steder, der sætter rammerne for medarbejdernes arbejde med børn og unge.

Forskningsprojektet fandt, at medarbejderne med ungekontakt i deres daglige arbejde udviser stort engagement, en høj grad af refleksion og professionalisme i forhold til at handle på en bekymring. Det fremgår, at begreber som ekstremisme og radikalisering ikke er entydige størrelser, og at det derfor er utrolig vigtigt for professionelle at reflektere over dem individuelt og i fællesskab. Analysen af datamaterialet viser, at den konkrete indsats endvidere hænger tæt sammen med medarbejdernes faglige identitet, professionelle tilgang og eksisterende netværk. I planlægningen af opgaver skal der derfor være opmærksomhed på, hvilke begrænsninger og muligheder identitet og netværk skaber. Materialet viser endvidere, at bekymringer for børn og unge ofte begynder som fagligt baserede intuitive bekymringer, men derefter udmøntes i en systematisk kortlægning og planlægning af mulig handling. Der optræder en række vigtige strategiske partnere i indsatserne

¹ Vi vil gerne takke projektleder Nanna Kold, kommunikationsmedarbejder Heidi Tokle, seniorforsker Henrik Rønsbo og studentermedarbejder Camilla Lee Christensen, alle RCT, samt Henriette Korf og Mark Bang Kjeldgaard fra Integrationsministeriet for produktiv sparring og assistance med rapporten.

(familie, tidligere medlemmer af radikale miljøer og andre rollemodeller), og materialet understreger nødvendigheden af at reflektere over, hvordan deres roller opfattes.

Vi håber, at denne rapport vil give anledning og bidrage til fortsat refleksion blandt professionelle med interesse i forebyggelsesarbejde inden for børne- og ungeområdet.

2. Centrale begreber og metode

I forskningsprojektets undersøgelse og beskrivelse af erfaringer med håndtering af bekymring for radikaliserings og ekstremisme blandt medarbejdere med ungekontakt optræder der nogle centrale begreber.

2.1 Centrale begreber

Radikalisering og ekstremisme

Radikalisering og ekstremisme er omdiskuterede begreber, og der er forskellige holdninger til deres definition og betydning. Nogle definitioner lægger vægt på, at ekstremismen eller radikaliserings kommer til udtryk gennem voldelige handlinger, mens begreberne for andre inkluderer udemokratiske og yderligtgående holdninger. Målet i denne rapport er ikke at give en klar definition af ekstremisme og radikaliserings, men at undersøge, hvordan medarbejdere med ungekontakt forstår begreberne, og hvordan de har håndteret konkrete bekymringer relateret hertil. Forskningsprojektet beskæftiger sig altså ikke med, hvad de unge mener, og hvorvidt deres adfærd bør kaldes radikaliserings eller ej, men fokuserer på medarbejdernes opfattelser og handlinger. Forskningsprojektet viser, at begreberne ekstremisme og radikaliserings hele tiden forhandles i det daglige arbejde med børn og unge.

Bekymring

Medarbejdernes bekymringer for konkrete unge og håndterings af disse bekymringer står helt centralt i forskningsprojektet. Men hvad er en bekymring, og hvorfor bliver vi bekymrede? En række sociologiske studier af bekymringer relateret til for eksempel unge, kriminalitet og bander viser, at en bekymring ikke opstår udelukkende på baggrund af de konkrete observerede handlinger. En bekymring reflekterer i høj grad den bekymredes faglige identitet, politiske holdninger og dominerende forestillinger i samfundet.²

2.2. Metode

I projektets opstartsfase blev omkring 80 personer, som muligvis kunne have kendskab til konkrete sager igennem deres arbejde med børn og unge, kontaktet via mail eller telefon. Personerne blev identificeret igennem Integrationsministeriets kontakter, RCTs forskningsnetværk samt via forespørgsler i relevante kommunale administrationer. Omkring 50 afviste at have haft eller kende til eksempler på bekymringer for radikaliserings igennem deres arbejde med børn og unge. Omkring 30 svarede positivt på forespørgslen. I flere tilfælde var sammenkædningen mellem den konkrete bekymring for en ung eller en gruppe og begreberne ekstremisme og radikaliserings sket efterfølgende. Et eksempel var en sag om bekymring for en ung pige, der pjækkede meget fra skole og stak af hjemmefra for at færdes i byens autonome miljø. Her blev indsatsen iværksat ud fra en trivselsbaseret bekymring, og det var først langt senere, efter sagen var afsluttet, at den pågældende medarbejder relaterede bekymringen for mistvivl til en radikaliseringsproces. Ud fra de 30 mulige cases blev 14 udvalgt til at indgå i forskningsprojektet.

² Se for eksempel, Jensen, Steffen (2004) "Et liv som kriminel: Farvede unge mænds strategier i Cape Town", *Den Ny Verden*, vol. 37, nr. 3, s. 73-84.

På trods af, at der aktivt blev søgt efter eksempler på bekymring for både højre-, venstre- og islamistiske ekstremisme, er der en klar overvægt af bekymringssager relateret til 'islamisme'. Dette er ikke nødvendigvis et udtryk for, at der blandt disse grupper er mere ekstremisme, eller at de udgør en større trussel. Vi mener simpelthen, at det afspejler, at medarbejdere oftere bekymres over børn og unge, der bliver interesserede eller engageres i islamistiske grupper. At dette er tilfældet, kan skyldes flere ting; at islamisme er en relativt ny udfordring, at islamistiske grupper ofte er særligt aktive i bestemte, afgrænsede boligområder, manglende kompetencer og viden hos medarbejderne om religiøs identitet, islam som religion og islamisme som ideologi, eller at den generelle medie- og samfundsdebat om ekstremisme ofte omhandler frykten for islamistisk ekstremisme.

20 kvalitative interviews blev udført med enkeltpersoner og grupper på to-tre personer fra forskellige faggrupper på forskellige niveauer med kendskab til de 14 praksiseksempler (se liste i annek 1). Interviewene omhandlede både den konkrete bekymring og indsats samt personlige og faglige overvejelser og refleksioner (se interviewguide i annek 2). På baggrund af interviews udarbejdedes praksiseksemplerne i et samarbejde mellem RCT og Integrationsministeriet.

Efterfølgende, i denne rapport, gøres praksiseksemplerne, samt andet indsamlet datamateriale og erfaringer fra projektet til genstand for analyse for at forstå de antagelser og forestillinger, der ligger til grund for medarbejdernes bekymring for konkrete unge, og indsatsen, der blev igangsat på baggrund af bekymringen.

3. Analyse

Analysen er opbygget over en række temaer, der optræder gennemgående og centrale i interviewmaterialet. I første sektion introduceres interviewpersonerne, deres faglige profil og identitet, samt de holdninger og opfattelser af begreberne ekstremisme og radikaliserings, der kommer til udtryk i interviewene. Anden sektion fokuserer på medarbejdernes konkrete observationer, der ledte til bekymring, samt deres karakteristik af de pågældende unge. Tredje sektion omhandler processen fra bekymring til indsats. Fjerde sektion kigger på refleksioner og opfattelser bag indsatser over for individer og grupper. Disse behandles adskilt, fordi en bekymring for en gruppe opleves af medarbejderne som sværest at håndtere. Sidste sektion præsenterer nogle af de centrale alliancepartnere, der optræder i indsatserne.

3.1. Interviewpersonerne

Faglig kontekst

Lokale indsatser til forebyggelse af ekstremisme varierer fra kommune til kommune. De interviewede er derfor inddelt i tre grupper: 1) medarbejdere med bred ungekontakt, for eksempel ansatte på skoler, fritidsklubber, boligforeninger og i socialforvaltningen, 2) medarbejdere i kriminalitetsforebyggende indsatser som for eksempel SSP-koordinatorer og lokalpoliti, og 3) medarbejdere i særlige enheder eller tværfaglige arbejdsgrupper specialiseret i at håndtere forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme. Hver gruppes særlige position og faglighed påvirker den enkelte medarbejders bekymring, forståelse af problemet og foretrukne tilgang i indsatsen.

1) For medarbejdere med bred ungekontakt er børn og unges trivsel i fokus i det daglige arbejde. Generelt foretrækkes en inkluderende tilgang med direkte samtale og dialog, hvor tillidsforholdet mellem medarbejderen og den unge er centralt. At dele oplysninger på tværs af forvaltninger og institutioner kan derfor være en udfordring og kan af enkelte medarbejdere opfattes som at 'gå bag ryggen' på den unge. Generelt er disse medarbejdere meget opmærksomme på mistrivsel hos børn og unge. Observeret mistrivsel kan blive opfattet som et råb om hjælp fra en ung, uden at

dette relateres til radikaliseringsprocesser. Medarbejderne tager ofte afstand fra begreberne ekstremisme og radikalisering og foretrækker at sætte konkrete bekymringer i relation til unges identitetsdannelse, oprør mod forældrene, socio-emotionelle problemer eller utilpassesthed.

2) Medarbejdere, der arbejder målrettet med forebyggende arbejde inden for det kriminalpræventive område, henter oplysninger på tværs af institutioner og forvaltninger i deres daglige arbejde. Retsplejelovens § 115 giver mulighed for at dele oplysninger mellem forskellige myndigheder som led i indsatsen over for socialt udsatte personer. Under de såkaldte § 115-møder afholdt i SSP-regi taler man således om børn og unge, man er bekymret for, med navn og CPR-nummer. Bekymring for radikalisering og ekstremisme behandles af disse medarbejdere på linje med al anden risikoadfærd som for eksempel kriminalitet, stofmisbrug eller banderelationer, der generelt er opmærksomhed på i det kriminalpræventive arbejde. Dog efterspurgte flere medarbejdere mere ekspertviden om risikoadfærd og faresignaler, der kan indikere risiko for radikaliseringsprocesser hos unge for at kvalificere det præventive arbejde.

3) Medarbejdere i enheder specialiseret i arbejdet med forebyggelse af ekstremisme og radikalisering har naturligt mere fokus og viden om begreberne og en faglig holdning til dem. I forbindelse med etableringen af de særlige enheder har man i kommunerne søgt at etablere fælles holdninger og opfattelser af begreberne hos alle relevante medarbejdere. Her beskriver en koordinator af en tværfagliggruppe denne proces:

"Vores forebyggende indsats omkring ekstremisme – eller radikalisering som vi kalder det – er organiseret sådan, at det er vores SSP-system, som er blevet klædt på til at reagere. Og så er der dannet en tværfaglig gruppe i kommunen, som alle medarbejdere i alle forvaltninger ved, de skal henvende sig til, hvis der er mistanke om, at der er et eller andet galt, ikke nødvendigvis kriminalitet. Vi har haft kontakt til de medarbejdere, som vi kan se kan have forbindelser med familier og unge, som er i fare for at blive radikaliseret."

Her er det eksisterende system således blevet opkvalificeret og rustet til at reagere igennem vidensopbygning i kommunen, og en tværfaglig gruppe er dannet til at koordinere indsatsen på området.

Begreberne ekstremisme og radikalisering

På tværs af de tre faglige profiler her beskrevet udtrykker flere interviewpersoner, at de opfatter begreberne 'ekstremisme' og 'radikalisering' som ukonkrete og oplever, at en bekymring ofte baseres på en intuitiv fornemmelse af, at noget er galt. Dette skyldes til dels, at begreberne henviser til de unges værdier, normer og holdninger, som mange opfatter som værende en privat sag, så længe de ikke foldes ud i det offentlige rum til gene for andre. Yderligtgående holdninger bliver problematiske i det øjeblik, de kan relateres til bekymrende ytringer og handlinger som for eksempel aggressiv, undertrykkende, diskriminerende eller hånende adfærd over for andre. Ved at fokusere på bekymrende eller uacceptabel adfærd oplever medarbejderne, at begreberne blive klarere og mere relevante for dem i deres arbejde med børn og unge. På baggrund af forskningsprojektets indsamlede datamateriale kan vi sige, at medarbejdere generelt,

- er opmærksomme på begrebernes eksistens og deres udtryk hos børn og unge, men samtidig mener, det er sjældent, at de møder ekstremisme i deres arbejde,
- mener, at begreberne er brugbare for samtalen med andre fagfolk, men ikke i forhold til arbejdet direkte med de unge,
- oplever, at hvis en etiket som 'yderligtgående' eller 'ekstremist' sættes på en ung, er der en indbygget risiko for at skubbe den unge længere væk,

- ser begreberne som optrappende i sig selv og derfor ikke mulige at benytte i en inkluderende tilgang,
- opfatter eksklusion og marginalisering som radikaliserende i sig selv, hvorimod inklusion og anerkendelse ses som forbyggende,
- efterlyser ny viden og indsigt fra 'eksperter' om tolkning af signaler og tegn på ekstremisme og radikaliseringsprocesser samt handlemuligheder for at forebygge dette.

Hvilke holdninger, ideologier, trosretninger eller grupper, der kan betegnes som ekstremistiske eller yderligtgående, er der flere bud på. For eksempel nævner en skoleleder Jehovas Vidners afvisning af uddannelse som et hypotetisk eksempel på en bevægelse der kan opfattes som meget yderligtgående og bekymrende. Et andet eksempel er bander som AK81 med ry for at udøve vold, der af mange medarbejdere opfattes som meget ekstreme og udemokratiske. Et tredje eksempel er den medieomtalte islamistiske bevægelse Hizb ut-Tahrir (HuT) der vækker bekymring hos flere af medarbejderne, fordi bevægelsen står for en meget kraftig modstand mod samfundet og giver anerkendelse til 'os'- og 'dem' positioneringer. Opfattelsen af HuT er dog ambivalent, idet en stærk tro og fællesskab i nogle medarbejderes øjne kan give unge et ståsted og for eksempel holde dem ude af kriminalitet, men på den anden side ser man bevægelsens lukkethed og unuancerede holdninger som noget, der vanskeliggør sociale relationer og bidrager til marginalisering af de unge.

3.2 Bekymring for ekstremisme og radikalisering

Observationer og bekymringer

Som tidligere nævnt optræder der i praksiseksemplerne sager med bekymringer for højre-, venstre-, og islamistiske ekstremisme. På tværs af de forskellige former for ekstremisme, man var bekymret for, nævner medarbejderne en eller flere af følgende observationer, der gav anledning til bekymring for et individ. Den unge:

- har givet anledning til bekymring hos forældrene, som henvender sig til medarbejderne,
- ytrer yderligtgående holdninger om særlige grupper, lande eller politiske begivenheder,
- udtrykker stærk opposition til den eksisterende samfundsstruktur og det etablerede 'system',
- føler sig uretfærdigt behandlet, ekskluderet og ikke accepteret af samfundet,
- udviser udadreagerende adfærd. Går i rette med andres holdninger, påklædning, madvaner og opførsel,
- isolerer sig fra klassekammerater og nære fællesskaber, der omvendt ikke gider høre på de yderligtgående holdninger,
- udfordrer autoriteter fx forældrenes normer og værdier eller lærernes undervisning,
- har fravær fra skolen eller stikker af hjemmefra for at tilbringe tid i det nye fællesskab,
- er aktiv på ekstremistiske gruppers hjemmesider og i yderligtgående debatfora på internettet,
- truer med voldelige handlinger,
- udviser voldelig adfærd fx overfald på skolekammerater eller kommer i skole tydeligt forslået efter weekenden,
- begår lovovertrædelser som gadeuorden og hærværk, besidder ulovlige stoffer eller fyrværkeri, deltager i ulovlige demonstrationer eller besættelser af bygninger.

Listen af observationer, der har udløst bekymring for enkeltindivider hos medarbejdere med ungekontakt, spænder altså bredt lige fra yderligtgående holdninger til trusler og deciderede ulovlige handlinger. Flere af observationerne går igen for alle tre typer af ekstremisme, men der er også observationer, der kun optræder i forbindelse med én type. For eksempel optræder trusler om voldelige handlinger i interviewmaterialet kun i forbindelse med islamistiske ekstremisme,

hvorimod faktisk voldelig adfærd og lovovertrædelser kun optræder i forbindelse med højre- og venstre ekstremisme.

Bekymringerne for grupper kan opsummeres således. Gruppen:

- holdes sammen af en unuanceret holdning til andre og af at være i konflikt med 'samfundet',
- udgør et meget isoleret og lukket fællesskab, som medlemmerne bliver 'afhængige' af,
- er meget lukket og udviser ingen åbenhed om formål, aktiviteter og medlemmer,
- er svær for myndighederne at komme i dialog med,
- medfører en høj risiko for de aktive medlemmer for at blive indblandet i lovovertrædelser,
- udgør ofte et miljø med risiko for voldelige konfrontationer internt eller med andre grupper.

I relation til de tre typer af ekstremisme i grupper er der både forskelligheder og fællestræk i de listede observationer og bekymringer. De to sidstnævnte, der omhandler lovovertrædelse og risiko for konfrontationer, er i interviewene nævnt i relation til venstre- og højreekstremisme. Punktet om myndighedernes problemer med at komme i dialog med en gruppe er nævnt i forbindelse med islamistiske bevægelser, der tilbyder aktiviteter for børn og unge.

Medarbejdernes karakteristik af de unge

Det har som sagt ikke været forskningsprojektets formål at uddrage en profil eller karakteristik af de børn og unge, bekymringen har drejet sig om, men derimod at undersøge medarbejdernes erfaringer, opfattelser og holdninger. Den karakteristik, der gives af de unge i denne sektion, er uddraget af interviewene og reflekterer derfor medarbejdernes opdelinger og forståelser, som de optræder i det indsamlede datamateriale. Der kan derfor ikke generaliseres på baggrund af karakteristikken.

Aldersmæssigt var de børn, unge og voksne, der gav anledning til bekymring, mellem 12 og 28 år, med flest i alderen 16-20 år. Fordelingen på køn viser, at bekymringerne for højre- og islamistiske ekstremisme drejer sig om drenge og unge mænd; kun i en enkelt sag var der bekymring for en pige, der kom i det autonome miljø. I sagerne om bekymring relateret til venstre- og højreekstremisme optræder 'etnisk' danske børn og unge, og i sagerne om islamisme optræder unge med tokulturel baggrund og enkelte konvertitter. Der er eksempler på bekymringer for børn og unge fra 'stærke' middelklassefamilier, og sager hvor de unge kommer fra familier, der beskrives som 'svage' og socialt udsatte. I flere af eksemplerne gik bekymringen på særligt sårbare unge med en psykiatrisk diagnose som ADHD, depression, udadreagerende adfærd eller tidligt skadede. I eksemplerne om islamisme nævner interviewpersonerne gentagne gange, at de ser en sammenhæng mellem forældre med flygtningebaggrund, der har ubehandlede krigstraumer, og deres børns sårbarhed over for eller søgen efter forbilleder og faste rammer i ekstremistiske bevægelser. Her giver en opsøgende medarbejder sin karakteristik af de unge, der typisk bliver tiltrukket af islamistiske bevægelser:

"De er unge, som er identitetssøgende, men hvis projekt er mislykkedes. De har mødt mange barrierer og problemer med at finde deres ståsted i samfundet. De er frustrerede og sårbare og derfor et let bytte for negative påvirkninger. De hader ikke det danske samfund og Vesten, men føler ikke, at der er plads til dem, at de bliver accepteret. Hvis vi hører disse unge tale negativt om samfundet, så er det deres måde at give udtryk for, at det er træls. At de ikke har fået ret meget ud af skolen, har svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet, har pletter på straffeattesten plus måske forældre, der er lige så frustrerede over mislykket integration i samfundet."

Denne medarbejder peger på de unges frustration over samfundet og oplevelsen af barrierer og ikke at være accepteret som elementer, der kan lede til interesse for yderligtgående bevægelser. Netop identitetsøgning fremhæves af næsten alle medarbejderne som helt centralt i forklaringen på, at nogle ender med at blive tiltrukket af yderligtgående grupper. I denne forståelse giver yderligtgående grupper en ramme for, hvordan livet skal leves, der tiltrækker nogle unge. I grupperne er der ofte et stærkt hierarki med lederfigurer og autoriteter, og dermed opstilles en fast ramme for et ungdomsliv, der ellers kan opleves som flydende og usikkert. Præcis disse forhold gør dog, at nogle medarbejdere oplever et dilemma overfor islamistiske grupper. På den ene side er man klar over, at en stærk tro med faste rammer kan holde nogle af 'de vilde drenge' på den rette vej og for eksempel ude af kriminalitet, og på den anden side ser man disse grupper som udemokratiske og begrænsende for et godt liv. Desuden fremhæves det af flere, at meget unuancerede holdninger og lukkede fællesskaber i opposition til det etablerede samfund gør sociale relationer svære og derfor virker marginaliserende i sig selv eller, som en SSP-koordinator udtrykte det: "Hvis de unge ikke er marginaliserede, så bliver de det."

3.3 Fra bekymring til handling

Før skridtet fra bekymring til handling tages, går medarbejderen igennem en række overvejelser om bekymringsgraden og alvoren i det observerede. I nogle tilfælde opdages observerede adfærdsændringers relation til radikaliseringsprocesser først senere. I flere eksempler om islamistiske bevægelser har det været vanskeligt for nogle medarbejdere at skelne mellem ikke-bekymrende religiøsitet og bekymrende radikaliseringsproces. Samlende kan vi sige, at medarbejdernes vurdering af en bekymring baseres på tidligere erfaringer, professionel identitet samt personlige holdninger, forestillinger og den offentlige debat.

Listen af bekymrende observationer spænder som sagt fra paroler og ytringer til voldelige overfald og anholdelser. Før der tages beslutninger om at handle i forhold til en konkret bekymring, prøver medarbejderne at vurdere alvoren og tolke de forskellige observationer. Det sker ofte med udgangspunkt i en intuitiv fornemmelse af, at der er noget galt uden at have konkrete beviser herfor. En SSP-koordinator udtrykker det med denne sammenligning:

"Jeg kan jo ikke sige, at der foregår noget ulovligt til koranlæsningen, men jeg har en bekymring i maven. Ligesom hvis jeg havde truffet en 14-årig kl. 23:30 foran Aldi en onsdag aften. Hvad laver han der? Det er i virkeligheden samme niveau"

Den såkaldte mavefornemmelse – intuitiv men samtidig baseret i konkrete fagligheder - betegner således en situation, hvor medarbejderen observerer en adfærd hos den unge, der genererer en bekymring, der ikke kan knyttes til deciderede lovovertrædelser eller uacceptabel adfærd. Skridtet fra bekymring til egentlig indsats iværksættes som oftest først, når medarbejderne observerer konkret bekymrende adfærd som for eksempel fravær fra skole eller truende opførsel over for andre.

3.4 Refleksioner bag indsatser over for individer og grupper

I dette afsnit fokuseres på nogle af de refleksioner og opfattelser, der ligger bag de konkrete indsatser. Indsatserne kan med fordel opdeles i indsatser over for enkeltindivider og indsatser over for grupper. Dette afsnit kommer nærmere ind på ligheder og forskelle imellem de to kategorier af indsatser. Overordnet vidner de analyserede praksis eksempler om stor diversitet i tilrettelæggelse og implementering af indsatserne over for børn og unge, der var bekymring for. I cirka halvdelen af eksemplerne var enten politiet eller PETs Forebyggelsescenter involveret i dele af indsatsen, fordi

bekymringen var relateret til voldelig opførsel, trusler om vold, opfordringer til vold eller mistanke om ulovligheder. De resterende indsatser blev varetaget af medarbejdere med ungekontakt igennem deres faglige netværk og eksisterende sociale systemer.

Individorienteret indsats

Som alternativ til de lukkede ekstremistiske fællesskaber har medarbejdere i skoler, klubber og væresteder fokus på at fastholde, inkludere og rumme unge, som man er bekymret for i andre/alternative fællesskaber. Derudover er der eksempler på indsatser, der søger at få den unge ud af de ekstremistiske fællesskaber og ind i nye fællesskaber igennem aktiviteter som uddannelse, job eller praktik. For at støtte, motivere og udfordre den unge i det daglige benyttes i flere sager mentorer eller støtte-kontaktpersoner.

Praksiseksemplerne viser, at selv om konkrete indsatser overvejende udløses på baggrund af observeret mistrivsel, adfærdsændringer eller bekymrende adfærd, så spiller de unges holdninger en central rolle. For at vurdere substansen af bekymringen eller bekymringens alvor indplacerer nogle medarbejdere de unges holdninger på en skala fra 'flygtige ideer' til 'faste overbevisninger'. Følgende citat refererer til en samtale med en ung mand, man var bekymret for var sårbar over for uhensigtsmæssig indflydelse fra islamistiske grupper, og mentorens, der er cand.mag. i religionsvidenskab, forsøg på at bedømme alvoren:

"Han var meget nysgerrig og søgte svar; som han selv sagde: 'Jeg søger sandheden'. Men da jeg så prøvede hans viden af, stak det ikke så dybt, som man kunne forestille sig om historien og de forskellige grene af islam. Der er åbenbart nogle ting i islam, som man ville kende til, hvis man virkelig er funderet og måske ekstremist. Og det gjorde han ikke."

Denne unge mands viden om islam var altså ikke så dyb, som medarbejderne forventede. Mere flygtige interesser for ekstremistiske grupper, der ikke er grundfæstet i den unges identitet og tankesæt, opfattes som mindre bekymrende. I dette citat udtrykker en SSP-kordinator denne modsætning i forhold til unge i højreekstremistiske grupper:

"Måske kan man være heldig at spotte noget tidligt og få den unge rettet op, inden det bliver alt for dybt forankret; så de højreekstremistiske holdninger forbliver et modfænomen, der lige fiser hurtigt forbi. Men for andre ligger det meget dybt som grundlæggende værdier og normer hos den unge og måske endog hos familien. Og så er det meget svært at gå ind og ændre på det ..."

Opfattelsen her er altså, at det er sværere at nå ind til den unge, hvis de ekstremistiske holdninger er dybt forankret, end hvis de er flygtige og hurtige. Andre interviewpersoner har dog den helt modsatte opfattelse. Deres bekymring er relateret til unge, der er særligt søgende og åbne over for nye ideer, som 'shopper' rundt mellem forskellige grupper og dermed fremtræder påvirkelige. Interviewene viser, at medarbejderne oplever at stå i et dilemma over for unge, der giver udtryk for unuancerede holdninger og værdier. På den ene side oplever de en bekymring for den eller de unge, og på den anden side vil de respektere individets ret til at tænke og mene, hvad han eller hun vil. For medarbejderne er løsningen ofte gennem kritisk dialog med den unge at adressere både 'det ydre' og 'det indre', det vil sige både holdninger og adfærd.

Gruppeorienteret indsats

Overordnet oplever medarbejderne, at grupper, som de opfatter som yderligtgående eller ekstremistiske, er meget lukkede og svære at komme i dialog med. Det gør det svært at vurdere den pågældende gruppes holdninger, observere adfærd og dermed fastsætte graden af bekymring. Ligeledes nævner medarbejderne, at det eksisterende system er bedre gearret til at

håndtere individer end grupper, for eksempel fordi al sagsregistrering foregår efter CPR-nummer, og at dette er en udfordring for en egentlig indsats. For at imødekomme disse forhold håndteres bekymringer for grupper derfor ofte ved, at indsatsen rettes mod medlemmerne enkeltvis, og gruppen derigennem søges svækket. I en kommune fokuserer SSP-koordinatorene deres præventive indsats overfor unge i banderelaterede grupperinger på hele gruppen og har opnået gode resultater ved at benytte kognitive metoder til at påvirke de unges fælles værdisæt.

Praksiseksemplerne viser, at første skridt i en indsats over for en gruppe, man er bekymret for, er at få undersøgt substansen af bekymringen. Hvor mange deltager i gruppen? Hvor ofte mødes de? Hvilke aktiviteter laver de? Hvem står bag? Hvem udgør kernen, og hvem er med i periferien? Foregår der noget ulovligt? I denne kortlægning eller afdækning af gruppen og dens aktiviteter er det tværfaglige tværinstitutionelle samarbejde etableret i SSP-regi i kommunerne helt centralt. Det kan være en udfordring for forvaltningerne at håndtere bekymringer for grupper, hvor både børn og voksne deltager. I en sag om en islamistisk studiegruppe afdækkede SSP-koordinatoren områdets børn og unges involvering heri, men der var ingen myndighed, der undersøgte hvor mange voksne, der deltog i gruppen. I en anden sag, hvor nogle skolelever havde startet en højreekstremistisk gruppe og kom med racistiske tilråb og voldeligt overfaldt to elever, der var mørke i huden, iværksattes en indsats på tværs af forvaltninger; man satte massivt ind og fik opløst gruppen i løbet af få uger. Oplevelsen hos flere medarbejdere er dog, at hvis der ikke finder nogen lovovertrædelser eller overtrædelser af ordensreglementer sted, kan det være svært at stille noget op med sin bekymring for en gruppe. I et boligområde, hvor der blev startet en studiegruppe med tilknytning til en islamistisk bevægelse, oplevede en klubleder det således:

”Vi har tidligere haft problemer i området med en bande, og det var nemmere at håndtere. Koranskolen var sværere at gøre noget ved. Fordi der ikke var noget ulovligt i det, kunne vi for eksempel ikke holde bekymringssamtaler med politiet. Vi kunne jo ikke nægte familierne at være troende, vel? Bandeproblemet var mere håndgribeligt, fordi der var overtrådt nogle love.”

For at konkretisere bekymringen over for grupper bliver indsatsen ofte, i lighed med de individorienterede indsatser, fokuseret på uacceptabel adfærd og opførsel. I en sag, hvor både medarbejdere og muslimske forældre var bekymrede for en islamistisk gruppe, var brud på reglerne for brug af lokaler en anledning til at få gruppen ud af et boligområde. Da gruppen flyttede sine aktiviteter til mere private lokaler medførte det at færre af områdets børn og unge blev tiltrukket af gruppen, men gruppen blev også sværere at holde øje med. I andre boligområder vælger man at lade gruppen blive og fokuserer i stedet indsatsen på at holde øje med dens aktiviteter og prøve at tage en dialog med de enkelte medlemmer og anvise de unge alternative fællesskaber. I boligområderne oplever man ofte, at de islamistiske grupper kommer i konflikt med de i forvejen fungerende moskeer og koranundervisning, der følger en mere gængs fortolkning af de religiøse tekster.

3.5. Alliancepartnere

Ud over nærmeste kolleger og faglige netværker søger medarbejderne ofte alliancepartnere, der kan bidrage til indsatsen, fordi de har et særligt forhold til den unge eller et dybere kendskab til det aktuelle problem. De vigtigste alliancepartnere, der nævnes i interviewene, er de unges familier, relevante kolleger med tokulturel baggrund eller tidligere medlemmer af miljøet samt ressourcepersoner som for eksempel imamer. Samtidig udtrykker flere af interviewpersonerne en vis usikkerhed eller ambivalens over for alliancepartnernes rolle i den forebyggende indsats.

Familien

Interviewene viser, at familiens rolle i det forebyggende arbejde ikke er entydig. For nogle børn og unge udgør familien og især forældrene en ressource, medarbejderne kan trække på i en forebyggende indsats. I andre tilfælde deler forældrene bekymringen for de unges trivsel eller er bekymrede for mulig radikaliserings, men har svært ved at gøre noget. I en sag om en 15-årig tilknyttet en højreekstremistisk gruppe tog forældrene positivt imod muligheden for at få tilknyttet en mentor til drengen, men viste sig at have svært ved at støtte op om den forebyggende indsats og for eksempel holde drengen hjemme om aftenen.

I sagerne om unge, der engagerer sig i islamistiske bevægelser er familien typisk ikke udpræget religiøs. I flere tilfælde er det netop forældrene der henvender sig til myndigheder eller kommunale medarbejdere og fortæller at de er bekymrede for deres børns engagement i islamistiske bevægelser. Her beskriver en repræsentant for en særlig forebyggende indsats en konkret familie:

"Det er vigtigt, at man lige ser familien. Fordi jeg kunne forestille mig, at hvis drengen er ekstremt religiøs, at det så var et strengt ortodokst hjem. Det var det bestemt ikke. Moren var skilt og sådan lidt smart i tøjet. Og døtrene, de havde godt nok tørklæde på, men de var smarte, og det var pæne piger. De var sådan lidt fremme i skoene. Det var bestemt ikke, hvad jeg ville betegne som et religiøst hjem, men den ældste søn var altså alligevel blevet meget religiøs."

I dette tilfælde kunne den unge mands stærke religiøsitet – og bekymringen for mulig radikaliserings – altså ikke relateres til familien eller hjemmet. Flere medarbejdere nævner at de opfatter unge muslimers interesse for islamistiske bevægelser som en form for ungdomsoprør fordi de her igennem udfordrer deres forældres værdier og, i de unges øjne, "svage" religiøsitet.

Konkret ekspertise

Personer med særlig indsigt i en given problemstilling ses som værende af stor værdi i den forebyggende indsats. Det kan for eksempel være tidligere medlemmer af ekstremistiske grupper, der besidder særlig indsigt og kendskab, der kan bruges strategisk i en indsats som rollemodeller eller mentorer. I Sverige har man gode erfaringer med at tidligere nynazister bliver mentorer for unge, man forsøger at hjælpe ud af højreekstremistiske grupperinger. I bekymringssager relateret til islamisme fremhæves kolleger med muslimsk baggrund af flere interviewpersoner som bedre til at tale med og forstå de unge, fordi de er i stand til at skelne imellem, hvad der er mere overfladiske ytringer eller provokationer, og hvad der reelt er grund til bekymring over. Her udtrykt af en integrationschef:

"Rigtig meget af dette her forebyggelse af radikaliserings kunne vi slet ikke gøre uden medarbejderne med anden etnisk baggrund, for så kunne vi slet ikke afkode det, der foregår. Vi kan ikke skille tingene ad og mikser det hele sammen. Er det kulturelt, dårlig opdragelse eller reel radikaliserings?"

Tokulturelle medarbejdere, der selv er muslimer, fremstilles således som bedre i stand til at afkode de unges signaler, forstå dem og stille kritiske spørgsmål ud fra deres viden om islam og samfundsforhold i bred forstand. Moderate imamer ses ligeledes af mange som ressourcepersoner, der er i stand til at udfordre de unges yderligtgående holdninger. Desuden kan tokulturelle medarbejdere bruge deres personlige erfaring til at snakke med de unge om, hvad det vil sige at være en god muslim og, hvordan man er det, når man bor i et land som Danmark. Dette modstilles ikke-muslimske medarbejdere, der ikke kan forstå religiøsitet, ikke kender islam og Koranen og derfor ikke har samme forudsætninger for en velfunderet kritisk dialog med de unge.

Der er dog også interviewpersoner, som sætter spørgsmålstejn ved de tokulturelle medarbejderes loyalitet over for bekymringen, forstået på den måde, at man mistænker dem for til tider at negligere en bekymrende adfærd for ikke at bære ved til fordomme og mistro imod islam og muslimer. Der er endog et praksiseksempel, hvor de tokulturelle medarbejdere havde bidraget med, hvad den interviewede anså som ekstremistiske holdninger. I forhold til at indgå samarbejde med imamer har flere erfaret at det ikke er ligetil. Ikke mindst i situationer, hvor personer med yderligtgående holdninger er blevet ekskluderet af moskeen og har startet deres egen studiegruppe. Her ønsker moderate imamer og menigheder oftest ikke at have noget med gruppen at gøre.

4. Konklusion

Formålet med forskningsprojektet har været at indsamle erfaringer fra medarbejdere med ungekontakt om håndtering af konkrete bekymringer for ekstremisme og radikaliserings. I dette afsnit udtrækkes, opsummeres og diskuteres de konklusioner, som projektet har afdækket omkring processer og begreber. De mere praksisorienterede læringspunkter er præsenteret i Integrationsministeriets publikation "14 eksempler fra arbejdet med radikaliserings" (Se publikationen på www.nyidanmark.dk/demokrati).

Begreberne radikaliserings og ekstremisme. Definitionen og opfattelsen, som medarbejderne har af disse begreber, er helt centralt for, hvordan en konkret bekymring opstår og bliver håndteret. I de kommuner og lokalområder, hvor man har gjort en indsats for at opbygge en fælles forståelse af disse begreber igennem oplæg, workshops og temadage, oplever medarbejderne, at dette har haft positive resultater for håndteringen af konkrete bekymringer. Konklusionen er, at fordi begreberne er politisk ladede, er det vigtigt i fællesskab at få talt om deres relevans i en konkret lokal kontekst, samt hvordan man som aktører skal samarbejde i tilfælde af konkrete bekymringer. Hvis håndteringen af bekymringer for ekstremisme er et nyt arbejdsområde, kan det anbefales at trække på eksperter fra Integrationsministeriets Demokratikontor og PETs Forebyggelsescenter, forskere og andre for at facilitere en diskussion af begreberne.

Fra bekymring til kortlægning. Forskningsprojektet viser, at medarbejderne forholder sig aktivt til udfordringen med på den ene side at tage en bekymring – ofte baseret på intuition – alvorligt og på den anden søge at undgå at overdrive problemet. Nøglen til en afbalanceret indsats er systematisk kortlægning. Det betyder, at hvis man, som professionel, bemærker en adfærdssændring hos en ung, skal man rette sin opmærksomhed mod det og systematisk forsøge at finde ud af problemets omfang og natur. En egentlig kortlægning af ekstremistiske grupperinger gennemføres bedst i samarbejde med andre aktører, der kender de deltagende unge, deres fritidsliv og omgangskreds.

Faglig identitet og netværker. Interviewmaterialet viser, at i håndteringen af konkrete bekymringer for unge benytter medarbejderne allerede kendte professionelle netværk og værktøjer. Faglig identitet er således i praksis en af de vigtigste faktorer for, hvad medarbejderne opfatter som bekymrende, og hvordan de reagerer på en bekymring.

Strategiske alliancepartnere. Der hersker et ofte ambivalent forhold til strategiske partnere. De har på den ene side indsigt. På den anden side opfattes de nogle gange som 'for tæt på', uden at dette ekspliciteres. Disse forestillinger skal konstant debatteres åbent, da mistro ellers kan underminere indsatsen.

Appendiks 1 – Liste over interviews

1. Storkøbenhavn, børne- og ungeforvaltning (1 SSP-koordinator)
2. Storkøbenhavn, fritidsklub (2 pædagogiske medarbejdere, 1 klubleder)
3. Storkøbenhavn, forebyggende indsats (1 projektleder, 1 ressourceperson, 1 familierådgiver i socialforvaltningen)
4. Storkøbenhavn, boligområde (1 beboerrådgiver)
5. Storkøbenhavn, fritidsklub (1 klubleder, 1 pædagog)
6. Storkøbenhavn, boligområde (1 SSP-koordinator, 1 boligsocial medarbejder)
7. Storkøbenhavn, folkeskole (1 afdelingsleder, 1 skoleleder)
8. Storkøbenhavn, børne- og ungeforvaltning (1 SSP-koordinator)
9. Storkøbenhavn, socialforvaltning (1 sagsbehandler)
10. Jylland, boligområde (1 klubleder, 1 boligsocial medarbejder)
11. Jylland, fritidsklub (1 klubleder, 1 afdelingsleder, 1 socialchef)
12. Jylland, børne- og ungeforvaltningen (1 opsøgende ungemedarbejder)
13. Jylland, forebyggende indsats (2 medlemmer af tværfaglig arbejdsgruppe)
14. Jylland, børne- og ungeforvaltningen (1 opsøgende medarbejder)
15. Jylland, børne- og ungeforvaltningen (2 SSP-koordinatorer)
16. Jylland, børne- og ungeforvaltningen (1 SSP-koordinator)
17. Fyn, børne- og ungeforvaltningen (1 koordinator af specialiseret gruppe, 1 skoleleder)
18. Fyn, beskæftigelsesområdet (1 virksomhedskonsulent, 1 integrationschef)
19. Storbritannien, forebyggelsesindsats (1 leder af muslimsk lokalorganisation, 1 repræsentant fra Indenrigsministeriet)
20. Storbritannien, forebyggelsesindsats (1 tilsynsførende fra Kriminalforsorgen, 1 repræsentant fra *Channel*)

Appendiks 2 – Interviewguide

Interviewspørgsmål til medarbejdere med ungekontakt

Før vi starter interviewet, vil jeg gerne høre din umiddelbare reaktion på et par centrale begreber. Jeg vil nævne begreberne, og hvis du så kan sige et par ord, der beskriver, hvad du umiddelbart tænker:

- "Når jeg nu siger radikaliserings og ekstremisme, hvad tænker du så?"

Del 1 - Afdækker sagsforløb af konkrete håndteringer af bekymringer for radikaliserings og ekstremisme

- Kan du kort beskrive den konkrete bekymringssag?
- Hvordan blev du/l opmærksomme på denne unge/gruppe? (Var der nogen som henvendte sig til jer? Opdagede I selv, at der var noget i vejen?)
- Hvad var det specielt, der udløste en bekymring hos dig/jer eller andre? (Fx ændring i adfærd, ytringer, opførsel, holdninger?)
- Hvorfor tror du, at disse observationer gav anledning til bekymring? (*Evt. spørge til, hvad der tolkes som 'advarselstegn' på radikaliserings*)
- Hvad mener du/l var den bagvedliggende motivation eller årsag til, at den unge ændrede sig? (Fx noget om den unges biografi, baggrund, tidligere problemer)

- Hvordan reagerede du/I på henvendelsen/eller jeres bekymring for den unge? (Fx hvem man talte med eller delte bekymring med)
- Tog du/I eller andre direkte kontakt til den unge?
- Hvis ja: hvordan gjorde du? Hvad var du særlig opmærksom på i denne samtale? Brugte du nogen særlige 'værktøjer' eller 'redskaber'? (Fx dialogværktøjer, pædagogiske eller psykologiske metoder)
- Blev der iværksat andre handlinger? (Fx kontakt til forældre, lærer, kommunen eller politi, afholdelse af møder, visitation til yderligere tilbud eller støttetiltag)
- Hvis ja: Hvilken ramme eller regi blev disse tiltag taget inden for? (Specificér: myndigheder, lovgivningen, forvaltningen, budgetramme)
- Hvordan endte sagen?

Del 2 - Afdækker de interviewedes egne refleksioner over processen

- Mener du i denne konkrete sag, at der blev reageret og handlet, som der skulle – eller skulle det have været håndteret på en anden måde?
- Hvilke udfordringer eller barrierer for handling oplevede du? (Fx mangel på kompetencer, viden, værktøjer eller samarbejdsmuligheder)
- Hvad mener du 'virkede' i denne sag? Hvilke tiltag var særlig effektive?